

116. בדרך זו באה הילני, לדברי הכהנים, בידי פרוטאבס. לי נראה, כי גם הומירוס שמע על הענין הזה. אבל יען כי לא הלם הספור הזה יפה את שירו כמו זה, שהשתמש בו, עזב אותו, בכל־זאת רמז כי גם את הספור הזה הוא יודע. זה יוצא מאשר כתב באיליאס בדבר נדודיו של אלכסנדר, ואינו חוזר במקום אחר לענין זה, איך היה מטולטל עם הילני ותעה בדרך ובא גם לצידון אשר בפניקיה. הוא מזכיר זה בשירו על גבורות דיומדם. ואלה הם דבריו⁽¹⁾:

שם היו לה שמלות צבעונים, מעשה נשים

צידוניות, אשר אלכסנדר הנמשל לאלים

הביא מצידון, בהפליגו בים רחבי־ידים,

בדרך נהג בה גם את הילני בת־נדיבים.

גם באודיסיה הוא מזכיר זה בדברים האלה⁽²⁾:

סמים כאלה היו לבת זוס, רקוחים בחכמה,

מועילים, אשר נתנה לה פִּילֶדְמֶנָה, אשת תוניס,

במצרים, מקום תוציא האדמה הפוריה

המון סמים, מהם למרקחת מועילה, מהם לרעה.

וגם את הדברים האלה אומר טֶלֶמַכּוֹס אל מֵינֶלָאוֹס⁽³⁾:

גם במצרים עצרוני האלים, אף כי התגעגעתי

מאד לשוב הנה, כי לא הקרבתי להם הקטומבות תמימות.

במלים אלה הוא מגלה, כי ידע בדבר נדודי אלכסנדר למצרים, יען כי

סוריה גובלת במצרים והפניקים, אשר להם העיר צידון, יושבים בסוריה.

117. לפי הדברים האלה ולפי המקום⁽⁴⁾ הזה לא מעט, כי אם יוצא ברור

מאד כי השירים הקיפריים אינם של הומירוס, כי אם של איש אחר. כי בשירים

הקיפריים נאמר, כי אלכסנדר בא בשלשה ימים משפרטה לאיליון והוליך אתו

את הילני, כי נשבה לו הרוח והים היה שוקט. ובאיליאס הוא מספר איך נדד

כאשר הוליך אותה עמו, אבל ינוחו להם בשלום הומירוס והשירים הקיפריים.

118. וכאשר שאלתי את הכהנים, אם הדברים אשר מספרים היוונים

בדבר המאורעות באיליון הם דברי הבל או לא, השיבו על שאלתי את הדברים

האלה, והבטיחו, כי יודעים הם כל זה אחרי אשר שאלו את פי מנלאוס עצמו:

אחרי גזלת הילני בא צבא יווני גדול לעזרת מנלאוס והלך לארץ הטיוקרים;

הם עלו על היבשה ותקעו שם מחניהם; אחרי־כן שלחו מלאכים לאיליון ועמהם

(1) איליאס VI 289. (2) אודיסיה IV 227.

(3) אודיסיה IV 351. שתי הצטטות האחרונות גראות כהוספה מאוחרת, כי אין בהן שום

הוכחה, שאלכסנדר היה במצרים.

(4) הציטט מהאיליאס.

הלך גם מנלאוס עצמו. כאשר נכנסו אל תוך חומת העיר דרשו את הילני ואת האוצרות אשר גזל אלכסנדר בנסעו ודרשו גם פצוי בעד העול. הטויקרים השיבו להם אותם הדברים גם אז וגם אחרי־כן, בשבועה ובלי שבועה, כי הילני אינה אתם ולא האוצרות הדרושים, כי אם הכל במצרים ואין בזה מן היושר, כי הם ישלמו פצוי בעד דבר הנמצא בידי פרוטאבס מלך מצרים. היוונים חשבו בלבם כי לועגים להם, ולכן שמו מצור על העיר עד אשר לכדוה. אבל כאשר גם אחרי הלכד העיר לא נראתה הילני ושמעו אותן המלים כאשר שמעו בראשונה וישלחו את מנלאוס עצמו אל פרוטאבס.

119. כאשר הגיע מנלאוס למצרים ונסע לנוף, נתקבל בסבר פנים יפות אחרי אשר ספר את הדבר לאמתו, וקבל בחזרה את הילני מבלי אשר נגע בה איש, מלבד זאת גם את כל אוצרותיו ואף כי התנהגו עמו ככה, הרשיע מנלאוס לעשות למצרים: כאשר אמר להפליג עצרו בעדו רוחות רעות, ויען כי זה נמשך זמן רב, הערים ערמה נוראה: הוא תפש שני נערים מבני הארץ והעלה אותם קרבן. בהודע הדבר אחרי־כן, כי הוא עשה את המעשה הזה, מהר לברות, שנא וגרדף, עם אניותיו לעבר לוב. לאן פנה משם, לא ידעו המצרים לאמר. חלק מהדברים האלה, אמרו, יודעים הם על־ידי חקירותיהם, אולם הדברים שקרו אצלם, יודעים הם לאמר בבירור.

120. כל זאת ספרו כהני המצרים; גם אני מסכים לאשר ספרו בדבר הילני ומוסיף עוד את הדברים האלה: לו היתה הילני באילון, היו משיבים אותה ליוונים, ברצון אלכסנדר או נגד רצונו, כי לא נואלו ככה, לא פריאמוס ולא בני משפחתו, כי יסכימו לסכן את נפשם ואת נפש ילדיהם ונפש בני העיר, למען ישכב אלכסנדר עם הילני. ולו גם חשבו ככה בזמן הראשון, אבל אחרי שנפלו רבים מהטרוים בהתנגחם בקרב עם היוונים, וגם מבניו של פריאמוס מתו בכל קרב וקרב שנים או שלשה, ואולי גם יותר, אם יכולים להאמין לדברי המשוררים; במצב כזה חושב אני איפוא, כי אף אם היה פריאמוס עצמו שוכב עם הילני היה משיב אותה לא־חיים למען החלץ מן הרעות הנוכחות. והלא המלוכה גם לא עברה לאלכסנדר, כי הוא ינהל את עסקי הארץ בהיות פריאמוס זקן, כי אם הקֶטֶטור, אשר היה גם גדול ממנו וגם איש־חיל ממנו ולו היה לקבל אותה¹ אחרי מות פריאמוס, ולו לא היה כדאי הדבר למלא אחרי רצון אחיו החוטא, ביחוד כאשר בגללו יביא על נפשו ועל נפש יתר הטרוים כולם אסון גדול כזה. אולם לא היתה הילני אתם כלל וכלל כי ימסרוה ולא האמינו להם היוונים, אף כי דברו את האמת; יען, אם אחוה את דעתך, יד האלים עשתה זאת, למען יודיעו לבני־אדם בעקב תבוסתם הגמורה, כי בעקבות חטאים גדולים

(1) את המלוכה.

באים גם עונשים גדולים מאת האלים. הדברים האלה נאמרו ממני כאשר נראו בעיני.

121. הם ספרו, כי את ממלכת פרוטאבס ירש רַמְפְּסִינִיט¹, זה אשר השאיר אחריו לזכרון את שער העמודים הפונה מערבה במקדש היפיסטוס; מול שער העמודים הקים שתי מצבות בגובה של עשרים וחמש אמה, והמצרים קוראים את זו אשר לצד צפון-קִיץ, ואת זו אשר לצד דרום-חורף. לזו הנקראת קִיץ הם משתחווים ועושים לה כל טוב, ולזו הנקראת חורף הם עושים ההפך מכל אלה.

א) המלך הזה היה עשיר מאד בכסף, עד אשר אף אחד מן המלכים אשר באו אחריו לא יכול לעלות עליו בזה ואף לא להגיע אליו. ויען רצה לגנוז את אוצרותיו כי יהיו נשמרים, בנה בנין אבנים אשר אחד מכתליו היה חלק מהכותל החיצון של ביתו. אולם האיש אשר בנהו עשה את התחבולה הזאת: הוא בנה ככה, כי שני אנשים או גם איש אחד יכול בנקל להוציא אבן אחת מבין האבנים. כאשר נגמר הבנין, גנו המלך את אוצרותיו בתוכו. כעבור זמן וקרבו ימי הבנאי למות, ויקרא לבניו, שנים היו לו, ויספר להם, איך בדאגו להם, כי יחיו חיים בלי מחסור, חבל תחבולה עת בנה את אוצר המלך: הוא באר להם היטב כל אשר להוצאת האבן ומסר להם את כל מדותיה. באמרו אם ישמרו על אלה, אז יהיו הם לסוכני אוצר המלך. הוא מת ובניו לא התמהמהו הרבה לעשות את מעשיהם, הם באו בלילה אל בית המלך, מצאו את האבן בבנין ובנקל הזיזוה ונשאו אתם הרבה מהסגולות.

ב) ויהי כאשר פתח המלך את הבנין, השתומם בראותו את הכלים והנה הם נתרקנו מהסגולות ולא ידע במי להאשים, כי החותמות היו שלמים והבנין סגור. וכאשר פתח בפעם השניה והשלישית ונראה לו כי סגולותיו הולכות ומתמעטות, כי הגנבים לא פסקו מלגנוב, עשה ככה: הוא צוה לעשות מלכודות ולשימן מסביב לכלים, אשר בתוכם הסגולות. ויהי כאשר באו הגנבים כמו עד הנה ואחד מהם חדר פנימה ונגש אל הכלי, מיד נלכד במלכודת. בהכירו, באיוו צרה הוא נמצא, קרא מיד את אחיו וגלה לו את מצבו וצוהו להכנס עד מהרה ולחתוך את ראשו, כי לא יראהו ולא יכירוהו מי הוא ולא יאבד גם אותו. דבריו נראו בעיני אחיו, הוא שמע לו ועשה ככה. אחרי זה השיב את האבן למקומה והלך הביתה בנשאו אתו את ראש אחיו.

ג) וכאשר האיר היום ונכנס המלך אל תוך הבנין, התפלא בראותו את גופת הגנב במלכודת והיא בלי ראש והבנין שלם וכל מוצא ומבוא אין. ויען כי היה אובד עצות, עשה ככה: הוא צוה לתלות את גופת הגנב על החומה ולהעמיד

(1) הוא רעמסס III 1198 – 1150 בערך. יוסף, אפיין א' ט"ו קורא אותו רעמפסי.

על ידה שומרים וצוה עליהם, אם יראו איש בוכה או מקונן, יתפשו אותו ויביאוהו לפניו. אחרי אשר תלו את הגופה, התעצבה האם מאד ודברה על לב בנה החי כי יעשה את מעשיו ככל אשר יוכל וישחרר את גופת אחיו ויביאה אליה, ואם לא ישים לב לדבריה, אימה עליו, כי תלך אל המלך ותספר לו כי אצלו הסגולות.

(ד) ויהי כאשר הציקה האם לבנה אשר נשאר לה ובכל דבריו הרבים לא יכול להרגיע אותה, חבל את התחבולה הזאת: הוא טען את חמוריו, בשימו נאדות מלאים יין עליהם, וחמר אחריהם. וכאשר בא לא רחוק משומרי הגופה התלויה, פתח שנים שלשה פיות של הנאדות הקשורים, וכאשר נזל היין הכה על ראשו וצעק בקול גדול כאילו לא ידע אל מי מהחמורים יפנה תחלה. השומרים כראותם את היין הרב הנשפך, מהרו אל הדרך וכלים בידיהם ואספו את היין הנשפך וחשבוהו למציאה. הוא נוף בהם מאד והעמיד פנים כאילו הוא כועס. השומרים התאמצו להשקיטו וכעבור זמן־מה העמיד פנים כאילו נתפס ונח מועפו. לסוף הטה את חמוריו מן הדרך וטען אותם שנית. וכאשר באו בדברים רבים ואחד מהם התבדח עמו והשתדל להביאו לידי צחוק, נתן להם אחד הנאדות. ויהי אך בא לידם, ישבו במקום ההוא ושמו כל דעתם רק לשתיה וגם אותו הזמינו להשאר אתם ולשתות עמם יחד, הוא נפתה להם ונשאר עמם. וכאשר התחבבו איש על רעהו מתוך שתיה, הוסיף להם את הנאד השני. לרגלי השתיה הרבה השתכרו השומרים מאד, ובתקוף אותם השינה, שכבו במקום ששתו; והוא, כאשר היה מאוחר בלילה, התיר את גופת אחיו, ולשומרים, למען התקלס בהם, גזו לכלם את לחים הימנית¹, ואת הגופה שם על החמור והביא אותה הביתה, ועשה בזה את אשר דרשה ממנו אמו.

(ה) כאשר נודע למלך, כי גופת הגנב נגנבה, חרה אפו מאד, ויען כי השתוקק מאד לדעת מי הוא האיש החובל תחבולות כאלה, עשה את הדבר הזה אם גם לא אאמין בו: הוא הושיב את בתו בבית־זונות וצוה עליה, כי תקבל כל אחד ואחד בשובה, וטרם יקרב אליה, תכריח אותו לספר לה את הערמה ואת הרשעה הגדולה ביותר אשר עשה בחייו, ומי שיספר את המעשה בדבר הגנב, אותו תתפוס ולא תתן לו לצאת החוצה. הבת עשתה כאשר צוה עליה אביה, והגנב, בהבינו בשלמי נעשה כל זה, רצה לעלות על המלך בערמה ועשה ככה: אחרי אשר חתך מהכתף את זרועו של האיש אשר מת זה לא כבר, שם אותה תחת מעילו והלך וכאשר נכנס אל בת המלך והיא שאלה אותו כמו את האחרים, סיפר לה את הרשעה הגדולה ביותר אשר עשה, כי חתך את ראש אחיו אשר נלכד במלכודת בתוך אוצר המלך ואת הערמה הגדולה, כי השקה את השומרים יין

(1) השוה שמואל ב' י' ד-ה; ויגלה את חצי זקנם וכו' כי היו האנשים בכלמים מאד.

והתיר את גופת אחיו התלויה בשמעה זאת, תפשה אותו, אבל הגנב, באפלילות אשר היתה, הושיט לה את יד המת. היא אחזה בה, בחשבה כי היא אוחות ביד האיש ההוא, אבל הגנב עזב אותה אצלה וברה דרך הפתח.

(1) כאשר הודיעו גם זה למלך השתומם על ערמימותו ועזו נפשו של האיש, באחרונה שלח מלאכים בכל הערים אשר יכריזו, כי חייו ינתנו לו ומתנות רבות ישא אם יתיצב לפני המלך. הגנב האמין לדבריו ובא לפניו. רמפסניט התפלא מאד ונתן לו את בתו הזאת לאשה, כי הוא החכם מכל האדם; אמנם המצרים עולים על שאר בני־אדם, אולם הוא על המצרים⁽¹⁾.

122. אחרי המקרה הזה, ספרו, ירד המלך הזה בעודנו חי אל המקום, אשר היוונים חושבים לשאול, ושם שחק בקיביה עם דימיטר, פעם נצח אותה ופעם נוצח ממנה. וכאשר עלה שוב, הביא מתנה ממנה, מגבת זהב. לסבת ירידת רמפסניט ועליתו שנית, חגגו המצרים חג, כך ספרו, וכאשר אני יודע עוד בימי הם חוגגים אותו. אבל אינני יודע לאמר, אם חוגגים אותו היום מסבה זו. הכהנים אורגים ביום ההוא מעיל, אחרי־כן חובשים הם במספחת את עיני אחד מהם ומוליכים אותו לבוש במעיל אל הדרך המובילה אל מקדש דימיטר, אחרי־כן הם שבים, אבל את הכהן עם העינים החבושות מוליכים, לדבריהם, שני זאבים⁽²⁾ אל מקדש דימיטר, הרחוק מן העיר עשרים ריס, אחרי־כן מוליכים אותו הזאבים חזרה מהמקדש אל המקום ההוא.

123. את הדברים אשר ספרו זה עתה מאת המצרים יאמין מי אשר דברים כאלה נראים לו ראויים להאמין בהם, עלי מוטל בכל הענין רק לרשום את הדברים אשר שמעתי מפי כל איש. — לדברי המצרים מושלים בשאול דימיטר ודיוניסוס⁽³⁾. המצרים היו גם הראשונים אשר הביעו את הדעה, כי נשמת האדם היא נצחית ובעת אשר הגוף כלה, היא נכנסת מדי פעם בפעם לגוף בעל חי אחר, המתהווה ברגע ההוא, ואחרי אשר עברה דרך כל החיות אשר ביבשה ואשר בים וכל בעלי־כנף, היא חוזרת ונכנסת לתוך גוף אדם מתהווה את הגלגול הזה היא עושה בשלשת אלפי שנה⁽⁴⁾. בתורה זו החזיקו אחדים מהיוונים, מהם

(1) כי המצרים היו מפורסמים בחכמתם השוה מלכים א' ה' ו': ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ראה גם יוסף, קדמוניות ח' ב' ה'.

(2) כונתו לתנים כי אלה היו שומרי השאול, ולכן היו קדושים לאל אנוביס, שהיה מחואר עם ראש תני. גם על המצבות מחואר התן כשומר המתים.

(3) איסיס ואוסיריס.

(4) השוה יוסף מלחמות ב' ח' י"ד: הם אומרים (הפרושים), כי כל הנשמות אינן כלות, אולם רק נשמות הטובים עוברות אל גוף שני. השוה גם מלחמות ג' ח' ה': אמנם הגופים כולם עתידים למות, כי נעשו מחומר אובר, אולם הנשמה לא תמות, רק תעמוד לנצח, יען אשר היא חלק האלהים השוכן בגופים. גם פילון ירש את אמונת הגלגול מהאפלטונים החרשים שקבלו מהמצרים.

חיו בזמן קדום⁽¹⁾ ומהם בזמן מאוחר⁽²⁾. אמנם יודע אני את שמותיהם, אבל לא אוכירם.

124. והנה עד המלך רַמְפָּסְנִיט היו במצרים, לדבריהם, חוק ומשפט והארץ הצליחה מאד. אולם כאשר מלך אחריו תַאֲוָפֶס הביא אותה בכל רע. ראשית סגר את כל המקדשים ומנע את העם מלזבוח ואחרי־כן צוה לכל המצרים לעבוד למענו. אחדים היו מצווים להסיע אבנים מהמחצבות אשר בהרי ערב ולהביאן עד הנילוס ואחרי אשר העבירו את האבנים באניות על היאור, העמיד אחרים לקבל אותן ולהסיען עד ההרים הנקראים הלוביים. תמיד עבדו כעשר רבבות בני־אדם שלשה חדשים חליפות. זמן עשר שנים עבר על העם המעונה עד אשר הכין את הדרך, אשר עליה הביאו את האבנים, שהיתה, לפי דעתי, עבודה לא פחותה מזו של הפירמידה. כי אורך הדרך חמשה ריסים, רחבה עשרה קנים⁽³⁾ גבהה, במקום הכי גבוהה, שמונה קנים, והיא עשויה אבנים משופות וחיות חקוקות בהן. עשר שנים עברו, אפוא, בעבודתה ובעבודת התל, אשר עליו תעמדה הפירמידות, ובעבודת החדרים מתחת לאדמה, אשר הכינם קבר למענו על אי, כי הוליך שמה תעלה מהנילוס. ובעבודה של בנין הפירמידה עצמה עבר זמן עשרים שנה; כל צלע מצלעותיה היא בת שמונה פְּלִתְרִים בכל צד, כי היא רבועה וכמדה זו גם הגובה, אבנים משופות המתאימות היטב אבן אל אבן. אף אחת האבנים האלה אינה קטנה משלשים רגל.

125. הפירמידה⁽⁴⁾ הזאת נבנתה בדמות מעלות, אשר אחדים קוראים להן מדרגות ואחרים שלבים; אחרי אשר בנוה תחלה ככה, העלו את האבנים האחרות במכונות עשויות מעצים קצרים מהארץ אל שורת המעלות הראשונה; ואחרי אשר הרימו את האבן עליה הושמה על מכונה אחרת, אשר עמדה בשורה הראשונה, וממנה הורמה האבן אל השורה השניה ועל מכונה אחרת; כי כמספר השורות של המעלות היה גם מספר המכונות, או גם הביאו אותה המכונה בהיותה רק אחת ונוחה לשאת אל כל שורה ושורה, אחרי אשר הסירו מעליה את האבן. מזכיר אני את שני האופנים כאשר ספרו לי. בראשונה גמרו את חלקה העליון, אחרי־כן גמרו את חלקיה האחרים, ולאחרונה גמרו את החלקים היותר סמוכים לקרקע והתחתונים. נרשם באותיות מצריות על הפירמידה בכמה נאכלו מאת הפועלים צנון, בצלים ושומים⁽⁵⁾. כפי שאני זוכר היטב אשר אמר

(1) פרקידס ופיתגורס.

(2) אמפדוקלס.

(3) קנה אחד — 1/16 מטר, פלטרון אחד, 29/6 מטר.

(4) השם היווני פירמידה נגזר מהמלה המצרית *pir-em-us* — הקו המאוזן של הגובה.

(5) השות שמות טִזו ג', בסדבר יֵא ח': וזכרנו את הרגה אשר נאכל במצרים חנם את

לי המתורגמן בקראו את הכתב הוצאו אלף ושש מאות ככר כסף. ואם ככה הדבר, יכולים להבין, איזה סכומים הוצאו לברזל אשר השתמשו בו לעבודה ולמזונות הפועלים ובגדיהם, כי העת אשר הזכרתי עברה לבנות את הבנין וזמן לא פחות ממנה, כאשר נראה לי, לחצוב את האבנים ולהביאן ולעבודה לבנין החדרים מתחת לאדמה.

126. עד כדי כך הגיעה רשעתו של חאופס, כי הושיב בתו בבית זונות, יען חסר לו כסף, ושם עליה להרויח איזה סכום כסף – לא אמרו לי כמה – היא הרויחה את הסכום אשר שם עליה אביה, אולם גם היא שמה לבה להשאיר מצבת זכרון והיא בקשה מאת כל איש אשר בא אליה כי יתן לה במתנה אבן אחת. מהאבנים האלה נבנתה, לדבריהם, הפירמידה⁽¹⁾ האמצעית בין שלש הפירמידות, לפני הפירמידה הגדולה, אשר אורך כל צלע מצלעותיה אחד וחצי פלחרים. 127. חאופס זה מלך, לדברי המצרים, חמשים שנה⁽²⁾ ואחרי מותו קבל את המלוכה אחיו חֶפְרִין. גם הוא עשה כמעשה הראשון גם בשאר דברים גם בנה פירמידה, אולם לזו של אחיו לא הגיעה במדותיה. כי הדבר כן הוא מדדנו גם אנחנו...⁽³⁾ כי אין בה חדרים מתחת לאדמה ולא בא אליה תעלה מהנילוס, כמו שהיא שוטפת אל האחרת, כי דרך נקבה בנויה בתוכה שוטף הנילוס סביב לאי אשר בו נקבר חאופס עצמו, כאשר מספרים. ביסוד בנה את הנדבך הראשון אבנים מגוונות הבאות מכוש והפחית אותה בארבעים רגל מהאחרת⁽⁴⁾ בעת אשר שאר המדות שוות⁽⁵⁾, שתיהן עומדות על גבעה אחת הגבוהה מאה רגל בערך. לדבריהם מלך חפרין חמשים ושש שנה.

128. ביחד הם, כפי שהם⁽⁶⁾ חושבים, מאה ועשרים ושש שנים, ובהן היו המצרים בכל רע והמקדשים היו סגורים במשך כל העת ההיא ולא נפתחו. את שני אלה אין המצרים רוצים להזכיר בשמם כלל, כי אם קוראים את הפירמידות על שם הרועה פִּילִיטוס⁽⁷⁾, אשר רעה בימים ההם את צאנו בחבל ההוא.

הקטאים ואת האבסחים ואת החצירי ואת הבצלים ואת השומים. לדברי יוסף, קרמוניות ב' ט' א' בנו היהודים את הפירמידות בעת עבדם עבודת פרך.

(1) ציונו של גיגס נבנה גם כן בכסף הזונות, השוה I 93.

(2) לדברי Ed. Maier מלך רק 23 שנה.

(3) חסרות פה מלים במקור.

(4) זו של חאופס.

(5) במקור המשפט קשה הבנה; תרגמתי כפי כונת ההמשך.

(6) הכהנים.

(7) שם בלתי מצרי. חוקרים אחדים רוצים להביא משם זה ראייה על ממשלת הפלשתים –

ההקסוס, עם שמי נודד, שמשל ולחץ את המצרים מאה שנה, משנת 1680 עד 1580, ובזכרונות העם נתמוגו ונתאחרו אחר-כך לחץ בוני הפירמידות עם לתץ העם הור.

129. אחריו מלך במצרים מִיקְרִינוֹס בן חאופס. כאשר ספרו, לא מצאו מעשי אביו חן בעיניו. הוא פתח את המקדשים ונתן לעם המעונה עד למאד לשוב לעבודתו ולקרבנותיו ובין כל המלכים היה הוא שופט את המשפטים הישרים ביותר. בגלל זה מהללים אותו יתר על כל המלכים אשר מלכו עד היום במצרים. לא רק כי דן בכל הדברים בצדק, כי אם גם כאשר התאינו איש על דינו, נתן לו מהונו¹ למען הרגיע את רוחו. ואף כי עשה מִיקְרִינוֹס חסד עם יושבי ארצו, קרה לו אסון. בראשונה מתה עליו בתו, אשר היתה היחידה בביתו; בצערו הגדול על האסון אשר קרה לו רצה לקבר את בתו ביתר פאר מאשר מקברים אחרים, ועשה פרה מעץ, תוכה נבוב, ואחרי אשר צפה אותה זהב, קבר בתוכה את בתו המתה.

130. הפרה הזאת לא נסמנה באדמה, כי אם עוד בימי יכולים לראותה בעיר סַאִיס ושם היא עומדת בארמון המלך בחדר מקושט. בכל יום מקטירים לפניה סמים שונים, ובכל לילה מדליקים נר, הדולק כל הלילה. סמוך לפרה הזאת, בחדר אחר, עומדות מצבות פלגשי מִיקְרִינוֹס, לדברי הכהנים אשר בעיר סַאִיס עומדות שם דמויות ענקיות של עץ, עשרים בערך, עשויות ערומות. אולם מי הן, אינני יודע להגיד זאת, מלבד אשר מספרים על-אודותיהן.

131. אחדים מספרים בדבר הפרה הזאת ובדבר הדמויות הענקיות את הספור הזה, איך מִיקְרִינוֹס עגב על בתו ואחרי-כן בא אליה נגד רצונה, ומספרים, כי אחרי אשר בתו נחנקה בידיה מתוך יגון קברה בתוך הפרה ההיא, ואמה צותה לקצץ את ידי השפחות אשר מסרו את בתה לאביה, וכעת נעשה במדויותיהן את אשר סבלו בחייהן. אולם כל דבריהם דברי הבל, כאשר אני חושב, ביחוד אשר לידי הדמויות הענקיות. כי בעיני ראיתי כי רק במשך הזמן נפלו הידים, אשר היו עוד בימי מונחות לרגליהן.

132. כל הפרה כלה מכוסה בגד ארגמן, רק את ערפה ואת ראשה נותנת היא לראות, המוזהבים בזהב לרוב. בין קרניה מתואר בזהב כדור השמש. הפרה אינה עומדת, כי אם כורעת על ברכיה וגדולה היא כמו פרה חיה גדולה. בכל שנה היא נשאת מתוך חדרה בעת אשר המצרים מכים על חזיהם למען האל², אשר לא אחפוץ להזכיר את שמו בדבר שכזה. ואז מוציאים גם את הפרה לאור היום. יען כי אומרים הם, כי לפני מותה בקשה מאת אביה מִיקְרִינוֹס לתת לה פעם אחת בשנה, כי תראה את השמש.

133. אחרי האסון עם בתו קרה את המלך הזה אסון שני: בא אליו

(1) כעין זה מסופר על דוד המלך, סנהדרין י' ע"ב: וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו.

(2) בארבעת ימי האבל למותו של אוסיריס. השנה II 61, 62.

אורקולום מעיר בוטו, כי יחיה עוד רק שש שנים ובשביעית ימות. לזה חרה אפו מאד והוא שלח אל האורקולום וגדף את האל בטענו נגדו, כי אביו ואחיו אביו, אף כי הם סגרו את המקדשים ולא זכרו את האלים וגם השמידו את האנשים חיו זמן רב, והוא בכל היותו איש ירא אלהים, ימות כה מהר. מהאורקולום באה לו ידיעה שניה, על כן יקצר⁽¹⁾ את חייו, כי אינו עושה את אשר היה עליו לעשות. על מצרים להיות ברע מאה וחמשים שנה. ושני המלכים אשר מלכו לפניו, הכירו זאת, אך הוא לא. כשמוע מיקרינוס את הדבר הזה, כי ככה נחתם גורלו, צוה לעשות הרבה מנורות, וכאשר בא הלילה הדליק אותן ושתה והתהולל יומם ולילה מבלי להפסיק, ונדד אל העמקים ואל היערות ולכל מקום אשר שמע כי שם יש מקומות תענוג ביותר. כל זה עשה בחפצו להוכיח כי שקר בפי האורקולום, כדי שתהינה לו שתיים עשרה שנה במקום השש, בהפכו את הלילה ליום.

134. גם הוא השאיר אחריו פירמידה, אבל נמוכה הרבה מזו של אביו, כי חסרות עשרים רגל לכל צלע עד שלשה פלטרם. היא מרובעת ועד חציה מאבן כושית, אחדים מהיוונים אומרים, כי היא של רודופיס, אשה זונה, אולם דבריהם אינם נכונים. אלה נראים לי כי אינם יודעים אפילו מי היתה רודופיס זאת: לולא זה לא ייחסו לה בנין הפירמידה הזאת, אשר עליה הוצאו אלפי ככר, כמעט בלי מספר אם יש לאמר זאת. יתר על כן, רודופיס חיתה בימי המלך אמסיס, ולא בימי המלך ההוא. כי שנים רבות אחרי המלכים האלה, אשר השאירו את הפירמידות האלה, חיתה רודופיס; מוצאה היה מתרקה, והיתה שפחת נדמון בן הִיפִּיסְטוֹפּוֹלִיס, איש סמיס, והיתה שפחה יחד עם אִיסוֹפּוֹס, ממשל המשלים. כי גם זה היה קנינו של ידמון, כפי שהתברר ביחוד בדרך זו: כי⁽²⁾ כאשר הכריזו הדלפים בעקב האורקולום פעמים רבות מי האיש הרוצה לקבל את כופר נפשו של איסופוס, ולא בא איש מלבד ידמון, בן בנו של ידמון, וקבלהו. אם כן גם איסופוס היה קנינו של ידמון⁽³⁾.

135. רודופיס באה למצרים, מובאה בידי פְּסֶנְתוֹס מִסְמוֹס, והיא באה בגלל עסקיה⁽⁴⁾ ונפדתה בכסף רב על ידי איש אחד ממיטיליני. חֶרְקֶסוֹס בן סְקֶמְדְּרוֹנִימוֹס אחי המשוררת פֶּפּוֹ⁽⁵⁾, באופן זה אפוא נשתחררה רודופיס ונשארה במצרים.

(1) האל.

(2) יש שאומרים, כי פה היה מסופר מותו של איסופוס ונפלו המלים.

(3) לפי האגדה היה איסופוס עבד ידמון. המלך קרויסוס שלח אותו במלאכות לדלפיו, אבל הדלפים האשימוהו כי ברך את האלים והשליכוהו מהסלע. עקב הרצח הנה באו עליהם צרות שונות עד שבא בן בנו של ידמון. אדוניו של איסופוס, וקבל כופר נפשו.

(4) להרויח כסף בזנות.

(5) המשוררת הגדולה ביון בסוף המאה השביעית ובחצי הראשון של המאה הששית, נולדה במיטיליני או בארסוס, שחיה בלסבוס.

ובהיותה אשת חן מאד, רכשה לה הון, רב לרודופיס אבל לא לבנות בו פירמידה כזו. וכל מי שרוצה יכול לראות עוד היום את החלק העשירי מרכושה, ואז לא ייחס לה הון גדול. כי רודופיס חפצה להשאיר ביון מצבת זכרון אחריה, ועשתה מפעל, אשר כמוהו לא עלה מעולם על דעת איש ולא הונח עוד במקדש, והקדישתו לדלפוי, למען יהיה למזכרת לה. בחלק העשירי של הונה עשתה שפודי-ברזל רבים לצלות בהם פרים, עד כמה שהחלק העשירי הזה הספיק לכך, ושלחה אותם לדלפוי ושם הם צבורים עד היום מאחורי המזבח אשר הקדישו הקנים, מול הדביר עצמו. בעלות חן היו אמנם תמיד הזונות בנאבקרטיס. מצד אחד זו, אשר על-אודותיה מסופר הספור הזה, היתה כה מפורסמת, עד כי גם כל היוונים ידעו את שם רודופיס¹, מצד שני אחריה נעשתה אחת ששמה היה אַרְחִידִיקִי לשיחה ביון, אף כי היתה פחות מפורסמת מהראשונה. כאשר שב חרכסוס למיטיליני, אחרי אשר שחרר את רודופיס, הרבתה ספפו ללעג לו בשירתה. בזה אני מפסיק את דברי בדבר רודופיס.

136. אחרי מיקרינוס היה מלך על מצרים, לדברי הכהנים, אַסִיכִיס² זה

אשר בנה לשם היפיסטוס את שער העמודים הפונה מזרחה השמש והוא היפה ביותר והגדול ביותר. אמנם גם בכל יתר שערי העמודים יש תמונות חקוקות ועוד דברים לרובות לראות בבנינים, אולם בזה הרבה מאד מאד. הם ספרו, כי בימי ממלכתו בא מחסור גדול בכסף וניתן חוק המתיר למצרים לתת עבוס את גוית האב המת, כאשר יחפוץ איש לקחת מלוה, והוסיפו אל החוק הזה, כי המלוה יכול להחזיק בקבר כל משפחת הלוח, וזה שנתן עבוס כזה יענש, כאשר לא יחפוץ לסלק את החוב, כי במותו לא יקברוהו לא בקבר אבותיו ההוא ולא בשום קבר אחר, וגם אם אחר ממשפחתו ימות, לא יקברוהו. המלך הזה רצה לעלות על המלכים אשר מלכו לפניו במצרים, לכן השאיר אחריו לזכרון פירמידה עשויה לבנים, ובה חקוקה באבן הכתובת הזאת.

אל תבוז לי בהשוותך אותי לפירמידת-זבן: עולה אני עליהם כזוס על

על שאר האלים;

כי נעצו קנה בבוץ עד קרקעו והעלו את התלוי בו, אספואו

וכך עשוני.

אלה הם מעשי המלך הזה.

(1) אולי יש בזה לפרש את המלים "ותוני על שמך" יחזקאל ט"ז ט"ו. שיחזקאל, כמעט בן דורו של הירודוטוס, לקח את המשל מחיי דורו, יען היו בימים ההם ולפניהם בין העמים זונות מפורסמות שלשמן באו אנשים מארצות שונות, ולכן ממשיך הנביא "ותשפכי את תזונותיך על כל עוברי". גם התלמוד מספר על-דבר זונות מפורסמות כמעשה ההוא באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית ושמע שיש זונה אחת בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה וכי, מנחות מ"ד ע"א.

(2) יוסף, מלחמות א' ר' ו' קורא איתו אסוכיוס, וכונתו לשישק מלך מצרים.

137. אחריו מלך איש עור מעיר אַניסיס¹, ושמו אניסיס. בימי מלכותו עלו הכושים על מצרים בחיל כבד עם סַפְקֹס², מלך הכושים. המלך העור הזה מהר וברח לבין הבצות והכושי מלך על מצרים חמשים שנה בערך³, ובהן עשה את המעשים האלה: אם איש מהמצרים חטא, לא רצה להמית אף אחד מהם, כי אם דן את כל אחד לפי גודל עונו לעבוד בבנין סכרים בקרבת העיר, אשר ממנה יצא כל חוטא וחוטא. וכה התרוממו הערים עוד יותר, כי בראשונה סוללו בימי המלך סטוסטריס בידי אלה אשר חפרו את התעלות, בפעם השניה בימי הכושי, ונתרוממו מאד⁴. נתרוממו גם ערים אחרות במצרים, וכאשר נראה לי, הוגבהה ביותר העיר בֶּסֶת אשר בה היה המקדש לֵאלֹה בּוֹבֶסְטִיס הראויה ביותר שאספר עליה. אמנם יש מקדשים גדולים יותר ובנויים בעושר רב יותר, אולם מראה יותר נעים אינו נותן שום מקדש אחר זולתו. בּוֹבֶסְטִיס נקראת בשפת היוונים אֶרֶטֶמִּיס

138. מקדש האלה הזאת בנוי ככה: מלבד המבוא, שאר הבנין הוא אי, כי מהנילוס יוצאות שתי תעלות אשר אינן מתחברות, כי אם כל אחת נמשכת עד מבוא המקדש, אחת שוטפת סביב לו מצד זה והשניה מצד זה, כל אחת רחבה מאה רגל ועצים סוככים עליהן. שער העמודים עשרה קנים קומתו ומקושט תמונות, אשר כדאי לספר עליהן, גדולות שש אמות, ויען כי המקדש נמצא באמצע העיר, יראה אותו העובר מלמעלה מכל צד, כי העיר עומדת על קרקע אשר נסלל עלידי ערמות עפר, אולם המקדש לא נשחנה מכפי אשר נעשה בזמן קדום, לכן מביטים עליו מלמעלה. גדר אבנים מקיף פה אותו ובה חקיקות תמונות, בתוכה נטועה חורשה עם עצים גדולים מסביב להיכל גדול אשר בו הפסל⁵. ארכו ורחבו של המקדש לכל צד הוא ריס. מהמבוא משתרעת דרך מרוצפת אבנים, כשלשה ריסיס ארכה והיא נמשכת דרך השוק מורחה, ברוחב ארבעה פלטרס. בשני צדי הדרך נטועים עצים גבוהים עד השמים. היא מוליכה אל מקדש הֶרְמִיס⁶. ככה בנוי המקדש הזה.

(1) העיר חנס בדלטה. ישעיהו ל' ב': ומלאכיו חנס יגיעו.

(2) הוא סוא מלך מצרים, מלכים ב' י"ז ד'.

(3) 745 — 664. באמת מלכו במשך העת ההיא שלשה מלכים בני כוש: סוא 712 — 700

סבקוס 700 — 688, תרהקה 688 — 664.

(4) יען כי הנילוס משאיר מדי שנה בשנה רפש וטיט על אדמת מצרים והאדמה מתרוממת לאט לאט, מוכרחים המצרים מזמן לזמן להרים את יסודות הבתים בעריהם, כדי שלא יחרדו מי הנילוס לתוך עריהם ולבתיהם.

(5) פסל לא היה בתוך ההיכל, כי אם חתול חי, סמל האלה בסת. הירודוטוס לא ראה את המקדש בפנים ולכן הטעות.

(6) האל המצרי חות.

139. סוף סוף נגאלו מהכושי בדרך זו, כאשר ספרו: הוא מהר וברח אחרי אשר ראה בחלום את המראה הזה: נדמה לו כאילו איש עומד עליו ומיעץ לו לאסוף את כל הכהנים אשר במצרים ולגזור אותם בתוך כראותו את המראה הזה, אמר אל לבו, כי לפי דעתו, מראים לו האלים את זה, כי יחטא נגד הקדשים ובעקב זה יבוא עליו אסון מאת האלים או מאת האנשים. והוא לא יעשה ככה, כי אם יצא, יען כי עבר זמנו אשר היה לו, לדברי האורקולוס, למשול על מצרים. כי בעודו בכוש אמר האורקולוס, אשר בו שואלים הכושים, כי עליו למשול על מצרים חמשים שנה. ויען כי עבר כבר הזמן הזה והמראה אשר ראה בחלום בעתהו יצא ספקוס מרצונו את מצרים.

140. בצאת הכושי ממצרים, מלך שוב העור אשר שב מהבצות, אשר שם חי חמשים שנה על אי אשר שפך לו מאפר ואדמה: כי כאשר בקרוהו אנשים מהמצרים והביאו לו מזון כאשר צוה כל אחד מהם, מבלי אשר ידע הכושי דבר, בקש מהם כי יביאו לו גם אפר במתנה. ואת האי הזה לא ידע איש למצוא לפני אמירטיוס¹, ויותר משבע מאות שנה לא יכלו המלכים לפני אמירטיוס למצא אותו. שם האי הזה אֶלְבוּ, וגדלו עשרה ריסים לכל עבר.

141. אחרי מלך כהן הִיפִיסטוס ושמו סְתוֹס²; הוא הקל בכבוד חילי הצבא המצרי³ כאילו אין לו צורך בהם כלל, וגם העליב אותם ולקח מהם שדותיהם אשר ניתנו להם מאת המלכים הקודמים לכל אחד שנים-עשר חלקות שדה מיוחדות. אולם אחרי-כן, כאשר הסיע סנחריב⁴, מלך הערבים והאשורים⁵ חיל כבד נגד מצרים⁶, לא רצה חיל המצרים לעזור לו. בצרת נפשו נכנס הכהן אל ההיכל ובכה לפני הפסל על הסכנה הצפויה לו, ובעוד הוא בוכה נפלה עליו חרדמה ובחלמו נראה לו, כי האל עומד עליו ומעודדו, כי לא יקרהו כל אסון, אם יצא נגד צבא הערבים, כי הוא בעצמו ישלח לו עוזרים. הוא בטח בחלום הזה ולקח אתו את אלה מהמצרים אשר רצו ללכת אחריו ותקע מחנהו בתחפנחס, כי שם מבואות הארץ. מהחילים לא הלך אחריו אף אחד, כי אם חנונים, בעלי-מלאכה ואספסוף, וכאשר באו לשם, התנפלו בלילה על האויבים המון עכברי שדה וכרסמו את אשפותיהם, את קשתותיהם ואת אחיזת מגיניהם.

(1) על אדיתיו ראה III 15.

(2) לפי מקורות אחרים, היה זה תרהקה, השלישי ממלכי כוש שמשלו על מצרים, אשר נלחם בסנחריב.

(3) בדבר מעמד החילים ראה II 161.

(4) הוא מלך 705–681.

(5) כנראה מפני שערב קרוב למצרים ידעו המצרים את סנחריב בעיקר כמלך ערב. השוה

יוסף, קדמוניות י' א' ד'.

(6) בשנת 703.

עד אשר למחרת נסו, ובהיותם בלי נשק נפלו רבים מהם⁽¹⁾. עוד היום עומדת מצבת המלך הזה מאבן במקדש היפיסטוס ובידו עכבר⁽²⁾ האומר בכתובת את הדברים האלה: „בהביט איש אלי יהיה ירא אלהים“.

142. עד הנה ספורי המצרים והכהנים, והם הראו, כי מהמלך הראשון עד היפיסטוס זה, אשר מלך באחרונה, עברו שלש מאות וארבעים ואחד דורות בני־אדם, ובמשך העת ההיא היה מספר הכהנים הגדולים כמספר המלכים. והנה שלוש מאות דורות בני־אדם עולים לשנות רבבה. כי שלשה דורות בני־אדם הם מאה שנה. ארבעים ואחד הדורות אשר נשארו עוד והנוספים לשלש המאות עולים לאלף שלש מאות וארבעים שנה. וכך, אמרו הם, בשנים האלה, אחד־עשר אלף שלש מאות וארבעים⁽³⁾ לא נראה כל אל בתמונת אדם; ואמרו, כי גם לפני מלכי מצרים האחרים ואחריהם לא קרה מקרה כזה. במשך העת ההיא, ספרו, עלתה השמש ארבע פעמים לא במקומה הרגיל, במקום אשר היא שוקעת כעת, שם עלתה פעמים, ובמקום אשר היא עולה כעת, שם שקעה פעמים וכל דבר לא נשתנה במצרים במשך העת ההיא, לא אשר תוציא האדמה ולא אשר יוציא היאור, לא אשר למחלות ולא אשר לפגעי מות.

143. כאשר עשו כהני זוס לפנים לסופר דברי הימים הקטיאוס⁽⁴⁾ בבואו לנוא־אמון וסיפר על־אודות משפחתו וקשר את יחשו בדור הששה־עשר מאל, כן עשו גם לי, אם גם לא דברתי על יחוס־אבות שלי. הם הכניסו אותי אל תוך האולם הרחב מאד ובעת אשר הראו לי מנו לפני את התמונות הענקיות מעץ, אשר מספרן כמו שאמרתי. כי כל כהן גדול מעמיד שם עוד בחייו את פסלו. הכהנים מנו אפוא את מספרן והוכיחו לי, בהראותם עליהן, כי כהן כל אחד בן אחר אביו והחלו מפסלו של המת האחרון והראו על האחרים ועברו על כולם עד אשר הראו אותם. וכאשר הקטיאוס התייחס והוכיח כי הוא הדור הששה עשר מאל, הוכיחו הם נגדו ביחוס משפחה כי לא קבלו את דבריו שיהיה בן־אדם מורעו של אל, הם הוכיחו נגדו ביחוס משפחה⁽⁵⁾ באמרם, כי כל אחת מהתמונות הענקיות הוא פירומיס בן פירומיס, עד אשר הראו זאת בשלש מאות

(1) מסע סנחריב למצרים ומגפת חילי מסופר מלכים ב' י"ט ל"ה-ל"ו, ישעיהו ל"ו ל"ו-ל"ז.

(2) בכתובת החרטומים העכבר הוא סמל הכליון והאבדון והעכבר ביד המלך הביע רק את מגפת הצבא. ויען כי בזמן מאוחר לא ידעו את כתב החרטומים נולדה האגדה בדבר העכברים שכתמו את נשקי חילי האשורים.

(3) הירודוטוס טעה ב 3/26 שנה.

(4) הקטיאוס ממילטוס חי באמצע המאה הששית לפני הספירה ומת אחרי הקרב על יד מלטיאה. הוא נסע הרבה וכתב ספרים גיאוגרפיים והירודוטוס השתמש בהם.

(5) מתורגם כפי התקון של קלנברג.

ארבעים וחמש התמונות הענקיות כי היו פירומיס בן פירומיס ולא קשרו אותם לא לאל או להירוס. פירומיס בשפת היוונים ישר וטוב¹.

144. ובכן כזה היו אלה אשר להם היו התמונות, וכאלה הראו את כולם, רחוקים הרבה מאלים. לפני האנשים האלה, אמנם, היו אלים אשר משלו על מצרים והתהלכו יחד עם בני־אדם, ומהם היה תמיד אחד העליון, לאחרונה מלך על מצרים הורוס בן אוסיריס, אשר היוונים קוראים אותו אפולון. הוא היה, אחרי אשר חדל טיפון, המלך האחרון על מצרים. אוסיריס הוא בשפת יון דיוניסוס.

145. היוונים רואים היום לצעירים בין האלים את הירקלס, דיוניסוס ופן, אולם למצרים פן הוא הקדמון ואחד משמונה האלים הנקראים הראשונים, והירקלס הוא אחד מהשניים, הנקראים שנים־עשר האלים, ודיוניסוס הוא מהשלישיים, שנתהוו משנים־עשר האלים. כמה שנים עברו לדברי המצרים עצמם מהירקלס עד המלך אמסיס, אמרתי כבר למעלה². מפן עברו עוד יותר שנים, לדבריהם, מדיוניסוס פחות מהן, ובכל זאת הם מונים ממנו עד המלך אמסיס חמשה־עשר אלף שנים. ואת כל זה, אומרים המצרים, ידעו הם אל נכון, כי תמיד מנו ותמיד רשמו את השנים. אולם לדיוניסוס, אשר אומרים עליו כי הוא מורעה של סמלי בת קדמוס, עברו עד היום אלף [ושש מאות]³ שנה בערך ומהירקלס בן אלקמיני תשע מאות שנה בערך; מפן בנה של פיגלופי — כי ממנה ומהרמס נולד פן לדברי היוונים — עוד פחות בשנים מאשר מתקופת סרוֹיָה — כשמונה מאות שנה בערך עד היום⁴.

146. משתי הדעות האלה ביד כל איש ואיש להשתמש בזו אשר תראה לו יותר נאמנת. אני כבר גליתי את דעתי על אודותיהן. כי לו נתפרסמו והאריכו ימים ביון גם הם, כמו הירקלס הנולד מאמפיטריון, וביחוד דיוניסוס בנה של סמלי ופן בנה של פיגלופי, מותר היה לאיש לאמר, כי גם הם היו בני־אדם ונקראו רק בשמות האלים אשר קדמו להם; אבל מאחרי אשר היוונים מספרים, כי מיד לאחר לידת דיוניסוס תפר אותו זוס לתוך ירכו והביאהו לניסה אשר מעבר למצרים בכוש, יוצא לי ברור מזה, כי שמות האלים נודעו ליוונים בזמן יותר מאוחר מאשר שמות האלים האחרים ומהעת אשר נודעו להם, מהעת ההיא הם מונים את זמן לידתם⁵.

(1) במצרית: pi-romi בן־אדם. (2) II 43.

(3) הורה ווילמוביץ מוזיקים את המלים האלה מתוך המקור.

(4) כל החשבונות האלה הם רק אנגיים, מהכתובות במצרים יוצאים מספרים אחרים, גם

לשאר סופרי יון יש מספרים שונים.

(5) רוצה הוא לאמר: כמעט כל אלי יון מוצאם ממצרים, גם דיוניסוס ופן, שנודעו ליוונים

בתקופה מאוחרת; לו היו שני אלה תמיד ביון היו יכולים לחשוב, כי היו בני תמותה, שרק אחרי מותם

147. את כל הדברים האלה מספרים המצרים עצמם, אבל מה שמספרים האנשים האחרים והמצרים גם יחד מאשר קרה בארץ הזאת, את כל זה אספר עתה, אבל אוסיף לדברים האלה גם אשר ראיתי בעיני. כאשר נשתחררו המצרים אחרי מלך כהן היפיסטוס עליהם, הקימו עליהם שנים עשר מלכים, יען לא יכלו להיות זמן-מה בלי מלך, בחלקם את כל מצרים לשנים-עשר חלקים. המלכים האלה התחתנו ביניהם ומלכו בקבעם עליהם לחוק, כי לא ירע איש לרעהו וכי לא יחמוד אחד מהם כי יהיה לו יותר מאשר לשני וכי יהיו אוהבים נאמנים זה לזה. את החוקים האלה קבעו ושמרו עליהם מטעם זה, כי נאמר להם באורקולוס, מיד אחרי אשר תפשו את השלטון, כי האיש מביניהם אשר יסוך נסך מתוך מזרק נחושת במקדש היפיסטוס, הוא ימלוך על מצרים כולה. לכן היו מתאספים יחד בכל המקדשים.

148. גם גמרו ואמר ביניהם להשאיר מצבת זכרון משותפת אחריהם ואחרי אשר החליטו בנו את הלבירינתוס לא רחוק מעל לאגם מויריס, קרוב יותר לעיר הנקראת עיר התנינים. אני ראיתי בעיני והוא באמת נעלה מעל כל תאור. אם יצרף איש את חומות היוונים ואת מפעליהם אשר פעלו, יראו פחותים בעמל ובהוצאות אשר הוצאו עליהם מאשר על הלבירינתוס הזה. אמנם חשובים הם המקדש באפסוס וזה אשר בסמוס, היו גם הפירמידות נעלות על כל תאור וכל אחת מהן שקולה כנגד מפעלים רבים וגדולים של היוונים, אולם הלבירינתוס עולה גם על הפירמידות. כי היו בו שתיים-עשרה חצרות מסוככות ושעריהן מכוונים זה לעומת זה, שש מהן מפנות צפונה ושש דרומה, אחת על יד השניה, וחומה אחת מקיפה את כולן מחוץ. לשכות יש בהן כפולות, חלק מהן מתחת לאדמה וחלק למעלה עליהן, שלשת אלפים במספר, בכל חלק אלף וחמש מאות; את כל הלשכות שהן מעל לאדמה ראיתי בעיני בעברי בהן, ומתאר אני את אשר ראיתי בעיני את אלה אשר מתחת לאדמה יודע אני רק מפי השמועה, כי אלה מהמצרים הממונים עליהן לא רצו להראותן בשום אופן, באמרם, כי בהן קברי המלכים אשר החלו לבנות את הלבירינתוס הזה ושל התנינים הקדושים. לכן אדבר על הלשכות אשר מתחת לאדמה מפי השמועה, אבל את אלה שלמעלה, שהן נעלות מעל כל מפעל אנושי, ראיתי בעיני. כי המוצאות בצבעים מצבעים שונים דרך החדרים, היציעים הנפתלים דרך החצרות, ברבבות פלאים מפליאים הם את הנכנסים מהחצרות אל הלשכות ומהלשכות אל האולמים, ומהאולמים אל לשכות אחרות ולחצרות אחרות מחוץ הלשכות. התקרה על כל אלה היא מאבנים כמו הקירות, והקירות הן מלאות תמונות חקוקות. כל חצר מוקפת

נתנו להם כבוד אלים, כמו הירקלס, אבל יען לא היו ביון, נודעו ליוונים בתור אלי מצרים והשנה שנודעו בה נחשבה לשנת לדתם.

אולם עמודים, עשויים מאבנים לבנות מחוברות היטב. בפנה, אשר שם קצה הלבריתות, עומדת פירמידה בת ארבעים קנה, ובה חקוקות תמונות גדולות: הדרך אליה בנויה מתחת לאדמה.

149. אף כי הלבריתות הן הן זהה הוא כה גדול, פלא גדול ממנו הוא האגם הנקרא אגם מויריס, אשר על ידו בנוי הלבריתות הן: מדת היקפו היא שלשת אלפים ושש מאות ריס, אשר הם ששים סכונים, כמדת מצרים עצמה אשר על חוף הים. האגם הזה משתרע לארכו צפונה ודרומה, ועמקו, במקום היותר עמוק חמשים קנה. מכירים בו, כי הוא נעשה וחפור בידי אדם. כי באמצע האגם בערך עומדות שתי פירמידות אשר כל אחת מתרוממת חמשים קנה מעל למים וכמדה זו בנויה כל אחת גם בעומק מתחת למים, ועל שתיהן פסל ענק מאבנים יושב על כסא. ככה יוצא כי הפירמידות הן בנויות מאה קנה, ומאה הקנים הם בדיוק ריס בן ששה פלטרס, בהיות הקנה בת שש רגלים וארבע אמות, והרגל הוא בת ארבעה טפחים. והאמה ששה טפחים. המים אינם נובעים בתוך האגם, כי ציה וצמא הארץ שמה, אלא נמשכים הם מהנילוס דרך תעלה, וששה חדשים זורמים המים אל תוך האגם וששה חדשים הם חוזרים ויוצאים לתוך הנילוס. וכאשר המים זורמים לחוץ, אז מכניס האגם בששת החדשים בכל יום ככר כסף לאוצר המלך מהדגים, אולם כאשר המים זורמים לתוכו אינו מכניס כי אם עשרים מנה.

150. ילידי הארץ ספרו גם כן, כי האגם הזה משתפך מתחת לאדמה אל תוך הסירטה אשר בלוב והוא פונה מערבה אל הארץ פנימה לאורך ההרים אשר מעל לנוף. ויען כי לא ראיתי באחד המקומות את ערמות העפר של התעלה הזאת והדבר עורר מאד את תשומת לבי, שאלתי את היושבים קרוב לאגם, אֵין ערמות העפר החפור. והם אמרו לי לאן הובאו והוכיחוני על נקלה. כי שמעתי מספרים שגם בנינוה של האשורים, נעשה דבר דומה לזה. כי גנבים זממו להוציא את סגולות סֶרְדֵּנֶפֶל⁽¹⁾ מלך נינוה אשר היו רבות, והיו שמורות באוצרות מתחת לאדמה. הגנבים החלו לחתור מתחת לאדמה במדרם מביתם ישר עד ארמון המלך ואת האדמה אשר הוציאו מהמחילה נשאו, בבוא הלילה, אל הנהר חדקל, העובר על יד נינוה, עד אשר השיגו את חפצם. דבר כזה קרה, כפי ששמעתי, גם בדבר התעלה של האגם אשר במצרים, רק כי לא בלילה, כי אם ביום עשו מעשיהם. את האדמה החפורה נשאו המצרים אל הנילוס, אשר קבלה ופזרה. באופן זה, לדבריהם, נעשה האגם הזה⁽²⁾.

(1) סרדנפל או אסרנפיל בן אסר חדון מלך 668 – 626.

(2) הידיעות על האגם הזה אצל סופרי יון ורומא הן רבות. אבל שונות ומתנגדות זו לזו, הצד השווה שבהן, כי האגם הזה, שרק חורבות הסכרים נשארו היום, היה מפעל ענקי ואחד מפלאי

151. ויהי היום, כעבור זמן־מה, ויקריבו במקדש היפיסטוס שנים־העשר המלכים אשר משלו בצדק, וביום האחרון של החג, כאשר עמדו לנסך, הוציא להם הכהן הגדול את מזרקי הזהב, אשר בהם היו רגילים לנסך, וטעה במספר והביא אחד עשר והם היו שנים־עשר. והנה יען כי לפסמטיכוס, אשר עמד ביניהם האחרון, לא היה מזרק, לקח את כובעו אשר היה נחושת, הושיטו ונסך מתוכו. אכן כובעים היו חובשים גם כל יתר המלכים וגם בשעה ההיא היו להם כובעים. פסמטיכוס לא חשב מחשבת בליעל בהושיטו את הכובע, אבל האחרים שמו אל לבם את מעשה פסמטיכוס ואת האורקולוס אשר נתן להם, כי מי מהם אשר ינסך מתוך מזרק נחושת, יהיה המלך היחידי על מצרים. בזכרם את האורקולוס הזה לא מצאו לנכון להרוג את פסמטיכוס. כי בחקרם אותו הכירו כי לא עשה את המעשה בשום כונה תחלה, רק החליטו להדיחו לבין הבצות ולהוציא מידו את רוב ממשלתו וכי לא יבוא מבין הבצות בדברים עם שאר מצרים.

152. פסמטיכוס זה ברח עוד לפני כן מלפני הכושי סבקוס, אשר הרג את אביו נכו, ואז ברח לסוריה וכאשר הכושי הלך לו בגלל מראה החלום, החזירוהו המצרים אשר מן הגליל סאיס. ואחרי כן, כאשר מלך, היה נאלץ לברוח שנית לבין הבצות, מגורש מאחד עשר המלכים, בגלל הכובע. והוא בחשבו כי נעשה לו עול גדול על ידיהם, זמם להגקם מאלה אשר הדיחוהו, הוא שלח לעיר בוטו אל האורקולוס של ליטו אשר שם היה האורקולוס נאמן ביותר למצרים, ובא אורקולוס כי נקמה תבוא לו על־ידי אנשי נחושת אשר יופיעו מהים. אבל הוא לא יכל כלל להאמין, כי יבואו אנשי נחושת אליו לעזרה. והנה לא עבר זמן רב והכריח ההכרח אנשים יוניים וקריים, אשר הפליגו בים למצוא בזה, לעלות על היבשה במצרים. וכאשר עלו על היבשה מזוינים נחושת, הודיע איש מהמצרים, אשר מעודו לא ראה אנשים מזוינים נחושת לפסמטיכוס, היושב בין הבצות, כי אנשי נחושת הגיחו מהים ושוסים את המישור. הוא הבין כי האורקולוס הולך ומתקים וכתר ברית ידידות עם היונים והקריים ועל־ידי הבטחות גדולות פתה אותם ללכת אחריו ואחרי פתתו אותם הסיר את המלכים בעזרת המצרים הנאמנים לו ובעזרת השכירים האלה.

153. אחרי אשר חזקה הממשלה בידי פסמטיכוס על כל מצרים בנה להיפיסטוס את שער העמודים אשר בנוף, זה הפונה דרומה וחצר להאפיס, אשר בו מכלכלים את האפיס מדי הופיעו, מול שער העמודים, ועמודים סובבים אותו כולו ותמונות ממלאות אותו. במקום העמודים היה החצר נשען על פסלים ענקיים בני שתיים־עשרה אמה. האפיס נקרא בשפת יון אַפּפּוס.

החבל, הוא שמש להשקות על־ידי התעלות שנמשכו ממנו, את שדות מצרים בשנה. שמי הגילוס לא הספיקו להציק את כל ארץ מצרים וגם להשקות את חלק הציה של מצרים.

154. ליונים ולקרים אשר עזרו לו, נתן פסמטיכוס שדות לשבת בהם, אלה מול אלה, והנילוס עבר ביניהם, ונתן להם השם מִחְנוֹת. את השדות האלה נתן להם ואת כל אשר הבטיח להם מסר להם. אף מסר להם נערים מצרים, למען ילמדו מהם את שפת יון, ולאֵלה אשר למדו את השפה נולדו המתורגמנים של היום אשר במצרים. היונים והקרים ישבו בשדות האלה זמן רב. השדות האלה משתרעים לעבר הים, למטה מעט מהעיר בֶּסְת, על־יד שפך זרוע הנילוס הנקרא הפְּלוֹסִינִי. בזמן מאוחר לקח אותם המלך אַמְסִיס משם והושיב אותם בעיר נוף ושם אותם שומרים לראשו מפני המצרים. אחרי אשר התישבו אלה במצרים, באו היונים עמם במשא ומתן וככה גודע לנו אל־נכון כל אשר קרה במצרים מאז מֶלֶךְ פסמטיכוס ואחריו. כי אלה היו הראשונים אשר דברו בשפה אחרת והתישבו במצרים, ובשדות אשר משם עברו היו עד ימי בסיסי האניות וחורבות הבתים. כך הגיע פסמטיכוס למלכות במצרים¹.

155. הזכרתי כבר פעמים רבות² את האורקולוס אשר במצרים ועתה אדבר אודותיו, כי כדאי הוא. האורקולוס הזה [אשר במצרים]³ הוא מקדש ליטו⁴, בנוי הוא בעיר גדולה על יד שפך הנילוס הנקרא הֶסְבְּנִיטִי⁵, כאשר מפליגים מהים אל הארץ פנימה: שם העיר הזאת, אשר בה האורקולוס, הוא בוטו, כאשר נזכר ממני גם למעלה⁶. בבוטו זאת עומד מקדש אפולון וארטמיס⁷. ודביר ליטו, אשר בתוכו האורקולוס, גדול הוא וקומת שער־העמודים לפניו עשרה קנים. אשר הפליא אותי יותר מכל ואשר מותר היה לראות, אספר. במקדש הזה של ליטו עשוי הדביר מאבן אחת לקומתו ולארכו. והקירות שוים במדתם איש לאחיו. מדת כל אחד מהם ארבעים אמה. כסוי התקרה עשוי אבן אחרת, אשר לה חזית הגג בת ארבע אמות.

156. הדביר הזה הוא, אפוא, מבין הדברים אשר מותר היה לי לראות במקדש זה, הפלא הכי גדול, ואחריו אי, ושמו חֶמִיס. הוא נמצא בתוך אגם עמוק ורחב על יד המקדש בבוטו, ולדברי המצרים צף האי הזה. אני אמנם בעיני לא ראיתי לא צף ולא נע ומאד השתוממתי בשמעתי, כי יש באמת אי צף. בו היכל גדול של אפולון ושלשה מזבחות בנויים בו וצומחים בו עצי-

(1) הוא פסמטיכוס I ומלך 663 — 609.

(2) II, 83, 152.

(3) הורד וקלנברג מוחקים את המלים, אשר במצרים.

(4) השוה אודותיה II, 59.

(5) ראה II, 17.

(6) II, 59, 63, 83, 133.

(7) אפולון = הור, ארטמיס = בובסטיס, ראה גם II, 59, 133.

תמרים רבים ועצים אחרים רבים. מהם עושי פרי ומהם אשר אינם עושים פרי. ומדוע הוא צף, על זה מספרים המצרים את הספור הזה: באי הזה, אשר בתחלה לא היה צף, הצפינה ליטו, אשר היתה אחת משמונה האלים הראשונים, ואשר ישבה בעיר בוטו, אשר בה נמצא האורקולוס שלה, את אפולון אשר הפקידה איסיס בידה. והיא הצילה אותו בהצפינו באי, זה אשר אומרים היום כי הוא צף, בבוא טיפון שמה לחפש בכל מקום, כי רצה למצוא את בן אוסיריס. הם אומרים, כי אפולון וארטמיס בני דיוניסוס ואיסיס הם, וליטו היתה מינקתם והצילה אותם. במצרית שם אפולון אורוס, שם דימיטר — איסיס ושם ארטמיס בובסטיס. מהספור הזה ולא מאחר חטף איסכולוס בן אֶבפוריון⁽¹⁾ את אשר אני עומד לאמר, והוא בזה היחידי בין המשוררים הקודמים: הוא עשה את ארטמיס לבתה של דימיטר⁽²⁾. בגלל זה נעשה האי צף. אלה הם דבריהם.

157. פסמטיכוס מלך על מצרים ארבע וחמשים שנה, מהן חנה תשע ועשרים שנה על אשדוד, עיר גדולה⁽³⁾ בסוריה, וצר עליה עד אשר לכדה⁽⁴⁾. מבין כל הערים עצרה כח במצור, לפי ידיעותנו, אשדוד זו, הזמן היותר גדול. 158. בנו של פסמטיכוס היה נכה⁽⁵⁾ ומלך על מצרים. הוא היה הראשון אשר החל בחפירת התעלה המוליכה אל הים האדום ואשר דריוש הפרסי גמר אחרי־כן את חפירתה⁽⁶⁾. ארכה נסיעה של ארבעה ימים וחפורה ברוחב אשר שתי טריארות⁽⁷⁾ תעבורנה יחד בהתנועען בעזרת משוטיהן. המים באים אליה מתוך הנילוס והם זורמים לתוכה קצת למעלה מהעיר פי־בסת על יד העיר הערבית פיתום⁽⁸⁾ ונגמרים אל הים האדום. חפירים תחלה אותם החלקים של מישור מצרים הפונים לערב, וסמוך ממעל למישור על יד נוף משתרעים הרים, אשר בהם המחצבות. לרגלי ההרים האלה נמשכת אפוא התעלה בדרך ארוכה ממערב למזרח. אחרי־כן היא עוברת בין ניקי סלעים ונמשכת לעבר דרומית אל המפרץ

(1) המשורר היווני הידוע, חי 524–456.

(2) באחת מהטרגדיות שנאבדו.

(3) השוה עמוס ג' ט': השמיעו על ארמנות באשדוד.

(4) ונהרסה אז עד כי ירמיהו כ"ה כ' אשר חי רק שנים אחדות אחרי המאורע הזה, מוכיר

רק את "שארית אשדוד".

(5) מלכים ב' כ"ג כ"ט כתוב נכה. בדברי הימים ב' ל"ה כ' כתוב נכו. בעזרא השלישי א'

כ"ג—ל"ג הוא נקרא רק פרעה. תרגום יונתן מתרגם "פרעה חגירא" ומפרש את השם מן נכה רגלים.

הוא מלך 609 – 593.

(6) היום תעלת סואץ. לפי אריסטו וסופרים אחרים התחיל כבר רעמסס II בשנת 1400 בערך בחפירת התעלה והפסיק כי מצא מי הים גבוהים מארץ מצרים וירא פן ישטפו את הארץ.

(7) בעלות שלוש שורות של משוטים.

(8) שמות א' י"א ונקראת "ערבית" אם מפני שישבה על גבול ערב או מפני שעמים שפיים

בנו אותה וישבו בה,

הערבי. במקום אשר הדרך קצרה ומצורה ביותר, מהים הצפוני¹ אל הים הדרומי, זה הנקרא גם האדום, מהרי קסיון² המבדילים בין מצרים וסוריה, משם יש אלף ריס בדיוק עד המפרץ הערבי. זאת היא הדרך הקצרה ביותר, אבל התעלה ארוכה הרבה יותר במדה שהיא עקומה יותר. בימי המלך נכה מתו³ מהמצרים החופרים אותה שתיסעשרה רבו. נכה הפסיק באמצע החפירה כי עצר בעדו אורקולוס שנתן לו כי עובד ומכין הוא זאת לברברים. ברברים קוראים המצרים לכל אלה אשר אינם מדברים בשפה זו אשר הם מדברים.

159. אחרי אשר חדל נכה מן התעלה, פנה למלחמות. הוא בנה אניות משוט, מהן בים הצפוני⁴, מהן במפרץ הערבי לעבר הים האדום, אשר את יסודותיהן יש עוד לראות. בהן השתמש בשעת הצורך⁵. ועם הסורים נפגש נכה ביבשה ונחל נצחון עליהם על יד מגדול⁶ ואחרי הקרב לכד את העיר קדיס⁷ עיר גדולה בסוריה, הבגד אשר לבש בעשותו את המעשים האלה הקדיש לאפולון ושלחו אל הברנחידים בארץ המיליטים⁸. אחרי אשר משל על הארצות האלה בסך הכל שש עשרה שנה, מת, והוריש את הממלכה לבנו פסמיס.

160. בימי מלך זה, פסמיס⁹, באו למצרים מהאלאים אשר התפארו בזה כי סדרו את המשחקים באולימפיה בסדר הצודק ביותר והיפה ביותר אשר לכל בני-אדם, וחשבו, כי גם הם המצרים, הנבונים הגדולים בין בני-האדם, לא המציאו דבר שונה מזה. כאשר באו האלאים למצרים ואמרו בשלמה באו, קרא המלך הוזה מהמצרים את אלה אשר נחשבו לחכמים היותר גדולים. כאשר באו המצרים שאלו את האלאים, ואלה אמרו הכל את אשר עליהם לעשות במשחקים. ואחרי אשר ספרו הכל, אמרו, כי באו להודע, אם ביכולת המצרים להמציא

(1) הים התיכון.

(2) השוה II 6.

(3) לרגלי החום הגדול.

(4) הים התיכון.

(5) אניותיו בים התיכון עזרו לו במלחמתו בסוריה ובאשור, ואת האניות במפרץ ערב שלח לסובב את אפריקה, השוה IV 42.

(6) היא מגידו. הירודוטוס החליף שני שמות, את מגדול הנזכרת שמות י"ד ב': בין מגדול ובין הים, במגידו. כל הענין מסופר מלכים ב' כ"ג כ"ט: בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת, וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתו במגדו כראותו אותו. וכן דברי הימים ב' ל"ה כ"ב. יוסף קדמוניות י' ה' א' קורא אותה בטעות מנדס.

(7) לדברי אחדים ירושלם, לאחרים קדש נפתלי, לאחרים עזה, השוה ירמיהו מ"ז א': בטרם

יכה פרעה את עזה.

(8) השוה I 46.

(9) מלך 593—588.

דבר יותר צודק מכל אלה. הם התיעצו ביניהם ואחרי־כן שאלו את האללים, אם אורחיהם לוקחים חלק במשחקים. אלה אמרו, כי משפט אחד לכל אשר ירצה לקחת חלק בין משלהם בין משאר היוונים. המצרים השיבו כי הם חטאו בסדרם כך חטא גדול לצדק כי לא ימלט מבלי לעמוד לימין האורח המשחק במשחקים ומבלי לעזוב לזר. ואם בדעתם לסדר בצדק ואם בגלל זה באו למצרים, עליהם לסדר את המשחקים למשחקים זרים לבד ועליהם לבלי לתת אף לאחד מהאללים לקחת חלק בהם. את העצה הזאת יעצו המצרים לאללים.

161. אחרי אשר מלך פֶּסְמִיס רק שש שנים על מצרים ויצא למלחמה על כוש, מת מיד אחרי־כן ואֶפְרִיאס⁽¹⁾ בן פסמיס ירש את הממלכה. הוא היה אחרי פסמיס כוס אבי אביו המלך המאושר מן המלכים אשר מלכו לפניו בחמש ועשרים שנה⁽²⁾ אשר משל, ובהן הוליך צבא נגד צידון וגלחם על הים במלך צור⁽³⁾. וכאשר נגזרה עליו צרה, באה עליו מתוך נסבה, אשר אמנם אאריך לספר על־אודותיה בספורים הלוביים⁽⁴⁾ אבל כעת אקצר בה. כי אפריאס שלח צבא נגד יושבי קיריני, אולם נחל מפלה חזקה. המצרים תלו את האשמה בו ובגדו בו, בחשבם, כי אפריאס שלח אותם בצדיה לקראת האבדון הבטוח למען יִשְׁמְדוּ והוא יוכל ביתר בטחון למשול על שאר המצרים. לזאת חרה אפם של אלה אשר שבו, כמו כן של ידידי המומתים ובגדו בגלוי.

162. כשמוע אפריאס את כל הנעשה שלח אליהם את אַמְסִיס להרגיע את רוחם בדברים. וכאשר בא ורצה לעצור בעד המצרים כי לא יעשו את המעשה הזה, בעת דברו שם אחד מהמצרים, אשר עמד מאחוריו, כובע על ראשו ובשימו את הכובע עליו אמר, כי מתכוון הוא בזה להמליכו⁽⁵⁾. והמעשה הזה לא היה זר לרוחו, כאשר הראה אחרי־כן. כי כאשר הקימו אותו המורדים למלך על המצרים, התכוון לעלות על אפריאס. כשמוע אפריאס זאת, שלח אל אמסיס איש נכבד מהמצרים אשר סביבו, שמו היה פֶּטְרִימִיס, וצוה עליו להביא לפניו את אמסיס חי. כאשר בא פטרימיס ושלח לקרא את אמסיס, התרומם אמסיס—כי רכב אז על סוסו—והפית, ואמר לו, כי את זה יביא לאפריאס. בכל זאת צוה עליו פטרימיס ללכת אל המלך, כי הוא שלח אחריו. הוא ענהו, כי הוא מתכוון כבר לעשות זאת ואפריאס לא יתאונן עליו, כי יבוא גם הוא וגם

(1) בירמיהו מ"ד ל' הוא נקרא חפרע.

(2) הוא מלך 588–569, אם כן רק עשרים שנה.

(3) המלחמה הזאת נגד צידון וצור היתה ביתר עם צדיקהו מלך יהודה והיתה מכוונת נגד נבוכדנצר. צבאות מצרים לא יכלו לעמד בפני חילי הבבלים ושבו לארצם ועזבו את ארץ יהודה בידי נבוכדנצר. לכן קורא יחזקאל כ"ט ו' אותם, משענת קנה לבית ישראל.

(4) IV 59. (5) הכובע היה סמל המלוכה, השוה II 151.

יביא אחרים אתו¹. פטרבימים הבין היטב מתוך דבריו את כונתו וראה גם את ההכנות ומהר ללכת ברצותו להודיע מהר עד כמה שאפשר למלך את ההולך ונעשה. אבל בכואו לאפריאס ולא הביא אתו את אמסיס, לא נמלך בלבו הרבה כי אם צוה בחמתו לחתוך את אזניו ואת חטמו. המצרים האחרים, אשר נטו עוד אחריו, בראותם אותו מתהלך בבזו עם איש נכבד מאד מהם, עברו מיד, מבלי לחכות אף רגע, אל האחרים ומסרו עצמם בידי אמסיס.

163. כשמוע אפריאס גם את זאת, זיין את שכיריו והוליך אותם נגד המצרים. היו עמו קרים ויונים, אנשים שכירים, שלשים אלף. ארמונו היה בעיר סאיס, עיר גדולה שכדאי לראותה. ויצאו אנשי אפריאס נגד המצרים, ואנשי אמסיס נגד הזרים. על יד העיר מוֹמְמִפִּיס נפגשו שניהם ואמרו להתראות פנים². 164. יש בין המצרים שבעה³ מעמדות והם נקראים: כהנים⁴, חילים⁵, רועי בקר⁶, רועי חזירים⁷, סוחרים זעירים⁸, מתורגמנים⁹, וספנים¹⁰. במספר הזה הם מעמדות המצרים ונקראים בשמותיהם לפי אומנתם¹¹. החילים ביניהם, חלק מהם נקרא מְלִסִּיריים וחלק מהם הרמוטיביים, והם מהגלילות האלה: כי כל ארץ מצרים נחלקת לגלילות¹².

165. הגלילות האלה הם של ההרמוטיביים: בוֹסִיריס, סָאִיס, חָמִיס, פִּפְרִימִיס האי הנקרא פרוסופיטיס¹³, וחצי נְתוֹ¹⁴. מהגלילות האלה הם ההרמוטיביים וכשהיה מספרם גדול ביותר היו מאה וששים אלף. מאלה לא למד אף אחד מלאכה, כי אם מיוחדים היו לצבא.

166. והגלילות האחרים הם של הקלסיריים; ואלה הם: נוא־אָמון, פי בֶּסֶת אַפְתִּיס, צוּעֶן¹⁵, מְנִדִיס, סֶבְנִיטִיס, אֶתְרִיפִיס, פֶּרְבִּיתִיס¹⁶, תמוֹיס, אוֹנוֹפִיס, אֲנִיסִיס.

-
- (1) תשובה כזאת השיב גם כורש לאסטיאגוס, השוה I 127.
 (2) בשנת 569
 (3) אפלטון מונה רק שלשה מעמדות, איטוקרטס מונה חמשה, דיודור - ששה וסטרבון - שלשה.
 (4) ראה II 37, 143.
 (5) ראה II 165, 166.
 (6) ראה II 65.
 (7) ראה II 47.
 (8) השוה II 141. באלה נכללים גם בעלי מלאכה לסוגיהם.
 (9) השוה II 154.
 (10) מוליכי האניות על הנילוס.
 (11) השוה VI 60.
 (12) חלוקת הארץ לגלילות נשתנתה בזמנים שונים, סטרבון ודיודור מונים 36, פליניוס 48 פטלמאוס 47 ולפי הכתובות 44 גליל. כל גליל נקרא על שם העיר הראשית אשר בתוכו, ולכל גליל היו אלים מיוחדים וחיות קדושות מיוחדות.
 (13) ראה II 41.
 (14) הגליל הזה השתרע בין הערים בובסטיס ובוסיריס.
 (15) תהלים ע"ח י"ב קורא אותה "שדה-צֶן". השוה במדבר י"ג כ"ב. ישעיה י"ט י"א, י"ג יחזקאל ל' י"ד. יוסף, מלחמות ד' י"א ה' קורא אותה עיר קטנה.
 (16) יוסף, מלחמות ד' י"א ה' מזכיר את העיר הזאת בגליל מנדיס.

מיאקפוריס. הגליל הזה נמצא על אי, מול העיר פייבסט; הגלילות האלה הם של הקלסיריים וכשהיה מספרם גדול ביותר, היו מאתים וחמשים אלף. גם להם אסור היה לעסוק במלאכת־יד שהיא, כי אם עליהם היה לעסוק באשר למלחמה לבד, ועובר זה מאב לבן.

167. אם גם את זה למדו היוונים מהמצרים, לא אוכל להגיד אל־נכון בראותי כי התרקים, הסקיתים, הפרסים והלודים וכמעט כל הברברים רואים את אלה מהאזרחים, אשר למדו אומנות וגם את צאצאיהם כפחותים משאר האזרחים, בעוד אשר אלה המתרחקים ממלאכת־יד נחשבים לאצילים וביחוד אלה המתמכרים למלחמה. אמנם למדו זה כל היוונים וביחוד הלקדימונים; פחות מכולם מזוללים הקורינתיים בכעלי־מלאכה.

186. זכויות אלה נתנו להם⁽¹⁾ לבדם מבין המצרים, מלבד הכהנים: לכל אחד היו שנים־עשר אדורות נבחרות חפשיות ממסים. הָאֲרוֹכָה היא בת מאה אמות מצריות לכל צד, והאמה המצרית שוה לאמה סמית⁽²⁾. הזכויות האלה נתנו לכולם, אולם מהזכות הזאת נהנו לפי התור ולעולם לא אותם האנשים: אלף קלסיריים וכמספר הזה גם הרמוטיביים היו במשך השנה שומרים לראש המלך ומתחלפים שנה שנה ולהם נתנו מלבד האדורות יום יום לחם במשקל חמשה מנים⁽³⁾ בשר בהמה שני מנים וארבע מדות יין. כל זה נתן מדי פעם בפעם לשומרי ראש המלך.

169. אחרי אשר יצאו באו אל העיר מוממפיס, אפריאס הוליך את השכירים ואמסים את כל המצרים, והתנגחו. אמנם הזרים נלחמו היטב, אולם בהיות מספרם פחות הרבה, נוצחו. וכאשר מספרים, היה אפריאס בטוח בלבו בזה, כי אף אל לא יוכל להדיחו מכסא ממלכתו; כה ראה את ממלכתו נכונה בידו⁽⁴⁾, אולם בהלחמו אז נוצח ונתפש חי והובא לעיר סאיס, אל הבית אשר היה בתחלה שלו, ועתה כבר נעשה בית המלכות של אמסיס. ופה, בארמון המלך, כלכלו אותו זמן־מה ואמסיס התנהג עמו כשורה. באחרונה התאוננו המצרים, כי מעשהו אינו נכון, ככלכלו את אויבם בנפש ואת אויבו, עד אשר מסר את אפריאס בידי המצרים. הם חנקו אותו וקברוהו אחרי־כן בקברי אבותיו⁽⁵⁾.

(1) לחילים.

(2) מסמוס. האמה המצרית היתה בת 24 אצבעות = 0.45 מטר.

(3) המלה מנה היא גם מצרית ופרושה מדה ליין, שמן ודבש. משקל המנה כארץ ישראל היה 818.6 גרם, ביון 436.6 גרם.

(4) את יחירתו מזכיר יחזקאל כ"ט ג': אשר אמר לי יאורי ואני עשיתני.

(5) את מותו מזכיר ירמיהו מ"ד ל': הנני נותן את פרעה חפרע לך מצרים ביד אויביו וביד מבקשי נפשו.

הם קברוהו במקדש אתיני קרוב מאד לדביר, בצד שמאל של הנכנס. אנשי סאס קברו בפנים המקדש הזה את כל המלכים אשר היו מבני הגליל הזה. כי גם הציון אשר על קבר אמסיס¹ הוא אמנם יותר רחוק מהדביר מאשר זה של אפריאס ואבותיו, בכל זאת גם זה בחצר המקדש, תא גדול מאבן, מקושט עמודים הדומים לעצי תומר ונוי אחרי. בפנים התא יש שער כפול ולפנים מהשערים האלה הקבר.

170. גם קברו של זה אשר אינני ראוי להזכיר את שמו² בענין שכזה הוא בסאס במקדש אתיני, מאחורי הדביר, לאורך כל החומה של מקדש אתיני. ובמקדש עומדים עמודי אבן גדולים ומחודדים, וים סמוך לו מקושט בכרכוב אבן מעובד יפה סביבו, וגדול, כאשר נראה לי, כמו זה אשר בדילוס הנקרא הקֶּגֶל.

171. על פני הים הזה מציגים בלילה את מחזות ענוייו ואת אלה קוראים המצרים מסתוריים. אף כי ידוע לי הרבה על אודותיהם, מה ענין כל אחד מהם, יהיו כמוסים עמדי. וגם בדבר החגיגה המסתורית של דימיטר³, אשר היוונים קוראים תֶּסְמוֹפִּיָאֹת, גם הדבר הזה יהיה כמוס עמדי, מלבד זה אשר מותר לספר על-אודותיה: בנות נֶאֱאֹס היו אלה אשר הביאו את החגיגה הזאת ממצרים ולמדו אותה לנשים הפֶּלֶסְטִינִיִּים. אולם במשך הזמן, כאשר גורשו כל יושבי הפלופוניסוס בידי הדורים, נשכחה החגיגה המסתורית. רק הפלופוניסוס אשר נשארו והארקדים אשר לא גורשו המה לבדם שמרו אותה.

172. אחרי אשר מוגר אפריאס בדרך זו, מלך אמסיס⁴, אשר היה מגליל סאס, והעיר אשר ממנה יצא, שמה סיאוף. בתחלה בזו המצרים את אמסיס בלבם, ולא נהגו בו כבוד גדול, יען היה קודם לכן איש מתוך העם ולא מתוך משפחה מפורסמת. אבל אחרי־כן הטא אמסיס את לבם אחריו בחכמה ובמתינות. בין הסגולות לאין מספר אשר היו לו, היה גם אגן זהב, אשר בו היו אמסיס עצמו וכל אורחיו רוחצים את רגליהם מדי פעם בפעם. את זה הכה לרסיסים ועשה ממנו מסכת אֶל והעמידה במקום המתאים לה ביותר בעיר. והמצרים הלכו אל הצלם והעריצוהו מאד. וכאשר שמע אמסיס את אשר עושים יושבי העיר, אסף את המצרים וגלה להם, כי הצלם נעשה מהאגן אשר לתוכו היו המצרים קודם לכן יורקים, משתינים ורוחצים את רגליהם, ועתה הם מעריצים אותו מאד. וכמו עם האגן, הוסיף ואמר, קרה עמו, אם כי לפנים היה איש מבין העם, אבל

(1) מתואר III 10.

(2) אוסיריס, היו עוד קברים שנחשבו לקברי אוסיריס, השוה II 61, 86, 136.

(3) איסיס.

(4) הוא מלך 569 – 525.

היום הוא מלכם. ולכן דרש מהם כי יכבדוהו ויוקירוהו⁽¹⁾. בדרך זו קנה את לב המצרים, כי יעבדוהו בלב נכון.

173. בסדר הזה היה עוסק בעסקיו: מבקר השכם עד העת שהשוק מתמלא⁽²⁾, התמכר בכל לבו לענינים אשר הובאו לפניו, אבל אחרי־כן שתה וחמד לו לצון עם השותים עמו ויהי איש אותם בדיחות וקלות־ראש. אוהביו התעצבו למעשיו והזהירוהו בדברים אלה: „המלך, לא נכון מתנהג אתה, בהביאך את התפל מאד עד אליך. כי עליך לשבת בכבוד על כסא כבוד ולעסוק כל היום בעסקיך. ואז ידעו המצרים, כי אדם גדול מושל עליהם ושמן יגדל. אולם היום אתה עושה מעשים שאינם ראויים כלל למלך“. והוא ענה להם כדברים אלה: „האיש אשר קשת לו, כאשר יאמר להשתמש בה, הוא דורכה, ואחרי אשר השתמש בה, הוא מתירה. אולם אם במשך כל העת תהיה דרוכה, תתפוצץ. וכאשר יהיה לו צורך בה, לא יוכל להשתמש בה. כן הוא גם עם טבע האדם, אם ירצה אדם להיות תמיד עסוק בשקידה ולא יפנה את לבו לפעמים להוללות, יִקְכַּל או ישומם, מבלי אשר ידע זאת. את כל זה יודע אני היטב ונותן לכל אחד משניהם את חלקו“. את הדברים האלה השיב לאוהביו.

174. ומספרים, כי אמסים גם בהיותו הדיוט, היה אוהב לשתות ולהתהלל ולא היה איש רציני כלל וכלל. וכאשר בעקב השתיה והחיים הטובים אולו לו לפעמים האמצעים, היה משוטט וגונב. וכאשר אמרו לו האנשים, כי חפציהם בידו, והוא כחש, הוליכוהו אל האורקולום, איש איש אל הקרוב לו; פעמים רבות גם נלכד על־ידי האורקולום ופעמים רבות יצא גם זכאי. וכשהיה אחרי־כן למלך, עשה ככה: אלה מהאילים, אשר דנו אותו לכף זכות, כי אינו גנב, למקדשיהם לא דאג ולא נתן מאומה לתיקונם, ולא בא שמה להקריב קרבנות, יען אין להם כל ערך וחזון־כזב בפיהם; אבל לאלה אשר לכדוהו כגנב, בהיותם באמת אֵלים, וחזון אמת בפיהם להם דאג ביותר.

175. והוא בנה בסאים שער עמודים מפליא לאתיני⁽³⁾ העולה הרבה על כולם⁽⁴⁾ בגבהו ובגדלו, כמו כן בגודל האבנים וטיבן. גם נדב מצבות ענקיות

(1) השוה לזה את המשל משגיית רכה טִיִּי יִית: משל לעץ נאה שהיה נתון בבית המרחץ נכנס פרוסביטוס לרחוץ הוא וכל עבדיו ורשו את העץ וכו', לאחר ימים שלח פרוטימו שלו לאותה מדינה שיעשה לו איקונין ולא מצא עץ חוץ מאותו שהיה במרחץ וכו', בא השלטון וכרע לפניו וכן דוכוס וכו', אמרו להן אותן האומנין אתמול הייתם מדיישיין את העץ הזה במרחץ ועכשו אתם משתחווים לפניו וכו'.

(2) לפני הצהריים.

(3) האלה ניית.

(4) על אלה המלכים אשר בנו גם הם שערי עמודים.

וספינקסים¹ (זכרים²) ארוכים מאד, גם הביא לבדק המקדשים אבנים אחרות העולות בגדלן על הרגילות; מהן הביא מהמחצבים אשר על יד נוף, מהן, הגדולות ביותר, מהעיר יב, הרחוקה מסאים נסיעה של עשרים יום. על אשר אתפלא מאד מאד בין שאר הדברים הוא זה: הוא הביא מעיר יב בית מאבן אחת והובלתו נמשכה כשלש שנים, ואלפים איש היו עסוקים בהובלתו. וכל אלה היו מלחים. אורך הבית הזה בחוץ עשרים אמה ואחת, הרוחב ארבע עשרה אמה, הקומה שמונה אמות; אלה הן מדות הבית מאבן אחת מחוץ, אבל בפנים האורך שמונה עשרה אמה ועשרים אצבע, הרוחב שתיים עשרה אמה, והקומה חמש אמות, הוא עומד על יד מבוא המקדש. אל תוך המקדש לא גירוהו, מספרים, מסבה זו: הבנאי נאנח בעת הובלת הבית על הזמן הרב שבלה וקצה נפשו בעבודתו ואמסיס, אשר שם זאת אל לבו לא נתן לגרור הלאה את הבית; אחדים מספרים אפילו, כי איש אחד נהרג תחתיו, אחד מאלה אשר היו מרימים אותו במנוף ולסכה זו לא נגרר לתוכו³.

176. גם בכל שאר המקדשים החשובים נדב אמסיס מתנות ראויות להראות בגלל גדלן, ביחוד המצבה הענקית בנוף, השוכבת על גבה לפני מקדש היפיסטוס, אשר ארכה שבעים וחמש רגל. על הפן ההוא עומדות שתי מצבות ענקיות מאבן כושית, גודל כל אחת עשרים רגל, אחת מעבר הדביר מזה ואחת מעבר הדביר מזה. ויש אחרת מאבן כזו גם בסאים, השוכבת כמו זו אשר בנוף. אמסיס הוא זה אשר בנה את מקדש איסיס בנוף, גדול וראוי עד מאד לראותו.

177. אף, בימי ממשלת אמסיס⁴, כאשר הם מספרים, היתה ארץ מצרים עשירה מאד, הן באשר בא לארץ מהיאור, הן באשר בא לבני אדם מהאדמה, והיו בה בימים ההם ביחד עשרים אלף ערים מיושבות⁵. אמסיס נתן למצרים גם את החוק הזה: בכל שנה היה על כל איש מהמצרים להודיע לראש הגליל במה הוא מתפרנס. מי שלא עשה זאת ולא הוכיח כי הוא מתפרנס ביושר, היתה אחת דתו למות. סולון מאתונא קבל את החוק הזה ממצרים⁶.

(1) פסלי חיות, שראשון ראש אדם. וגופן גוף אריה, והיו מקימים אותן במבואות המקדשים הארמונות והקברים.

(2) היוונים היו עושים את הספינקסים עם ראש אשה.

(3) לתוך המקדש.
(4) בראשית ממלכת אמסיס כבש נבוכדנצר את ארץ מצרים ויחזקאל כיט י' מתאר את מצב הארץ אחר הכבוש: „ונתתי את ארץ מצרים לחרבות חורב שממה, ממגדול סונה ועד גבול כוש“ אבל בשנים הרבות של ממלכת אמסיס התפתחה מצרים ושבה לעשרה.

(5) לפי יוסף, מלחמות ב' ס"ז ד', היה מספר יושבי מצרים בימיו שבעה וחצי מליון מלבד יושבי אלכסנדריה.

(6) הירודוטוס טעה בזה טעות גמורה, כי סולון נתן את חוקיו בשנת 594 ואפסיס הגיע למלכות בשנת 569.

ונתנו לאתונאים, אשר הוא אצלם בתקפו לעולם, בהיותו חוק בלי דופי.
 178. את היוונים היה אוהב אמסיס ועשה טובות לאחדים מהם. ביחוד נתן לאלה אשר באו למצרים את העיר נַאבְקֶרְטִיס¹ להתישב בה, ולאלה אשר לא היה בדעתם לגור בה, אבל באו שמה עם אניותיהם, נתן מקימות להקים עליהם מזבחות ומקדשים לאלים אשר להם, והמקדש הגדול ביניהם והמפורסם מאד, אשר אליו באים האנשים ביותר, הנקרא הֶלִיֶּנְיוֹן, הוקם מאת הערים האלה בשותפות: מהיוונים: חִיוֹכִי, טָאוֹס, פּוֹקִיָּאָה וקֶלְזוֹמְגִי; מהדורים: רוֹדוֹס, קֶנִידוֹס הֶלִיקֶרְנֶסוֹס ופֶסֶלִילִס: מהֶאִיאולִים מִיטִילִינִי לבד. להן המקדש הזה והערים האלה הן הממנות את המפקחים על המסחר². אשר לערים האחרות הדורשות חלק בו, באמת אין להן חלק בו. מלבד הערים האלה הקימו להם גם הַאִיגִינִיטִים מקדש לזוֹס, הַסְּמִיִּים אחר לֶהֶיֶרִי והמִילִיטִים לאפולון.

179. לפנים היתה נַאבְקֶרְטִיס לבדה עיר המסחר במצרים ולא היתה אחרת. אם איש בא אל שפך אחר של הנילוס, עליו היה להשבע, כי בא נגד רצונו ואחר אשר נשבע היה עליו לנסוע עם אניתו אל השפך הקנובי, ואם היה מן הנמנע לנסוע באניה בגלל הרוחות שמנגד, היה עליו לשים את הסחורה בסירות ולסובב את הדלטה עד הגיעו לנַאבְקֶרְטִיס. כה רב היה כבוד נַאבְקֶרְטִיס.

180. וכאשר מסרו האמפיקטיונים את בנין המקדש העומד היום בדלפוי בעד שלש מאות ככר³, כי הבנין הקודם במקום הזה נשרף מאליו⁴, הוטל על הדלפים להמציא את החלק הרביעי של השכר. ויסובבו הדלפים בערים לקבץ נדבות ובעשותם זאת הכיאו לא את החלק המצער ממצרים. כי אמסיס נתן להם אלף ככר גפרית ברזל מחמצת והיוונים היושבים במצרים עשרים מֶנֶה.

181. עם הקירינים כרת אמסיס ברית ידידות ועזרה; הוא רצה גם לקחת לו אשה משם, או יען כי השתוקק לאשה יוונית, או בכלל מפני הידידות עם הקירינים. וככה לקח לו לאשה, לדברי אחדים את בתו של בֶּטוֹס, לדברי אחרים של אֶרְקֶסִילָאוֹס. ולדברי עוד אחרים של קריטובולוס. אזרח נכבד; שמה היה לִדִּיקִי. כאשר שכב אמסיס עמה, לא יכול להודוג לה, בעת אשר אל שאר נשיו בא. כאשר קרה לו הדבר הזה זמן רב, אמר אמסיס ללדיקי זו: „אשה, קסמת לי קסם, ואין לך מוצא אחר רק למות במיתה הכי נוראה מבין כל הנשים“

(1) על זרוע הנילוס הקנובי, לא רחוק מאלכסנדריה, והיתה הנמל והעיר המסחרית היחידה לסחר-חוץ.

(2) להגן על המסחר עם יוון.

(3) כסף.

(4) בשנת 548, הוא נבנה מחדש מאת האלקמיאונים, ראה V 62.

לדיקי כחשה, ובראותה כי לא תוכל להרגיע את אמסיס, נדרה בלבה לאפרודיטו, אם כלילה זה ינדוג לה אמסיס, כי רק הרבר הזה יכול להסיר ממנה את האסון, תשלח לה פסל לקיריני. מיד אחר התפלה נודוג לה אמסיס, ומעתה מדי בא אליה, נודוג לה ואהב אותה אחרי־כן מאד. ולדיקי שלמה את נדרה לאלה. היא עשתה מצבה ושלחה לקיריני, אשר היתה עוד בימי שלמה ועמדה מחוץ לעיר קיריני. וכאשר נחל קמביסיס נצחון על מצרים ושמע על דבר לדיקי, מי היא, שלח אותה לקיריני מבלי לנגוע בה.

182. אמסיס נדב נדבות גם לארצות יון, ככה לקיריני פסל אתיני מצופה זהב ואת תמונתו המצוירת, גם לאתיני בלינדוס שתי מצבות אבן וגם שריון בד הראוי להראות. להיירי בסמוס שתי תמונות־עץ בצלמו ובדמותו אשר עמדו עוד בימי במקדש הגדול, מאחורי הדלתות. לסמוס שלח את המתנות בגלל הידידות אשר היתה בינו ובין פוליקרסס בן אֵיאָקוס, אבל ללינדוס לא בגלל ידידות, כי אם יען את מקדש אתיני בלינדוס, כפי שאומרים, בנו בנות דנאוס כאשר באו שמה, בברחן מפני בני אֵיגיפטוס. אלה הן אפוא המתנות אשר נדב אמסיס. הוא גם הראשון בין בני־אדם אשר לכד את קיפרוס ושם אותה למס.